

WOJCIECH JERZY GÓRCZYK

Muzeum Romantyzmu, Opinogóra

RENEANSOWE MEDALE BISKUPA KRAKOWSKIEGO FRANCISZKA KRASIŃSKIEGO HERBU ŚLEPOWRON

Słowa kluczowe: medal portretowy, medalierstwo, diecezja krakowska

1. Wstęp. 2. Biskup Franciszek Krasiński. 3. Medale biskupa Franciszka Krasińskiego. 4. Złote medale. 5. Srebrne medale. 6. Medale z brązu. 7. Zakończenie

1. WSTĘP

Medalierstwo, choć znane od starożytności, swój rozwój przeżywało w renesansowych Włoszech. Z tego kraju, za sprawą Bony Sforzy, sztuka ta przywędrowała nad Wisłę. Wśród medalierów działających na zaproszenie Zygmunta Staroego znajdziemy Jana Marię Padovano, właś. Gianmaria Mosca (zm. 1574 r.). W połowie XVI w. Polsce moda na medale była w rozkwicie, ulegają jej także biskupi. Zapewne nie bez znaczenia był fakt, że zwyczaj bicia pamiątkowych medali, zapoczątkowany przez papieża Pawła II (1417–1471), kontynuowali kolejni papieże. Polskie medale renesansowe są niezwykle rzadkimi artefaktami, co było związane z kosztem ich wytworzenia. Franciszek Krasiński nie był pierwszym dostojnikiem kościelnym, który może szczyścić się medalem portretowym. W tym miejscu należy wspomnieć o medalu Stanisława Hozjusza z ok. 1561 r.¹. Niemniej jednak znacząca część polskich medali renesansowych związana jest z panującym. W tym kontekście słuszne jest spostrzeżenie M. Piwockiej i D. Nowackiego: „W wieku XVI z grona rodzimych osobistości nie należących do elity władzy, a obdarzonych międzynarodową estymą, tylko nieliczni – wśród nich Jan Laski, kanclerze Krzysztof Szydłowiecki i Jan Zamoyski, Jan Dantyszek, Stanisław Hozjusz – doczekali się wizerunków w kruszcowym materiale”². Oczywiście

¹ E. Raczyński, *Gabinet Medalów polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą*, t. 1, Wrocław 1838, 110, nr 26.

² M. Piwocka, D. Nowacki, *Intaglio z portretem Stanisława Hozjusza w zbiorach medycejskich*,

uzupełnijmy, że do grona tych nielicznych XVI-wiecznych osobistości musimy włączyć także biskupa krakowskiego Franciszka Krasieńskiego.

2. BISKUP FRANCISZEK KRASIEŃSKI

Franciszek Krasieński (1525–1577) herbu Ślepowron, kanonik gnieźnieński, krakowski, łucki i łowicki, archidiacon kaliski, od 1572 r. biskup krakowski, był jednym z wybitniejszych przedstawicieli swojego rodu, którego gniazdem rodowym było Krasne koło Ciechanowa na Mazowszu. Franciszek Krasieński, sam odebrał gruntowne wykształcenie (doktor obojga praw) w Görlitz i Wittenberdze, a następnie w Krakowie, we Włoszech w Bolonii i Rzymie, wprowadził zwyczaj kształcenia członków swojego rodu za granicą³. W 1556 r. został kanonikiem gnieźnieńskim *fundi* Woźniki, a w 1559 r. kanonikiem krakowskim *fundi* Chmielnik⁴. Był aktywny politycznie, piastował urząd sekretarza królewskiego od 1560 r., a następnie podkanclerzego koronnego od stycznia 1569 r., chociaż obowiązki przejął już od sierpnia 1568 r. W 1572 r. został wybrany biskupem krakowskim z woli króla Zygmunta Augusta⁵, prekonizowany 2 lipca 1572 r.⁶ Pierwszy akt jako biskup nominat krakowski wydał już 10 lipca 1572 r., konsekrowany został 6 stycznia 1573 r.

Zapisy Krasieńskiego jako podkanclerzego koronnego w księgach podkanclerskich kończą się 23 maja 1572 r.⁷, chociaż podkanclerstwa zrzekł się dopiero w 1574 r.⁸ Był sekretarzem ostatniego Jagiellona oraz jednym z najbliższych jego współpracowników podczas prac nad Unią Lubelską, uczestniczył w posiedzeniach sejmu lubelskiego. Był zwolennikiem tolerancji religijnej i jako jedyny biskup podpisał akt konfederacji warszawskiej zapewniający wolność wyznania szlachcie, co doprowadziło do konfliktu Krasieńskiego z kapitułą krakowską i nuncjuszem apostolskim. Próbował przeprowadzić reformę kleru diecezjalnego i zwołać synod diecezjalny, co uniemożliwiła kapituła⁹. Narastający konflikt z kapitułą krakowską był jedną z przyczyn, dla których Krasieński rezydował głównie w swoich dobrach na Kielecczyźnie. Zmarł w 1577 r. na zamku biskupów krakowskich w Bodzentynie, który od 1572 r. przebudowywał w stylu renesansowym (obecnie są

---

w: *Tendit in ardua virtus. Studia ofiarowane Profesorowi Kazimierzowi Kuczmanowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. J. Ziętkiewicz-Kotz, Kraków 2017, 121.

³ J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitarnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883, 334.

⁴ Tamże.

⁵ W. Urban, *Krasieński Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, 171–172.

⁶ *Hierarchia catholica medii aevi : sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*, inch. G. van Gulik, abs. C. Eubel, v. 3, Münster 1923, 180.

⁷ W. Urban, art.cyt., 171–172.

⁸ Zgodnie z ówczesnymi zasadami nie można było łączyć biskupstwa krakowskiego z innymi urzędami. Jednak podobnie postąpił wcześniej Samuel Maciejowski, który po objęciu diecezji krakowskiej w 1546 r. nie złożył urzędu kanclerza wielkiego koronnego.

⁹ W. Urban, art.cyt., 173.

to ruiny). W Bodzentynie też został pochowany w kolegiacie Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława Biskupa. Franciszek Krasiński był pierwszym z czterech biskupów z rodu Krasińskich i tym, który wprowadził swój ród do magnaterii. Nie może więc dziwić, że spuścizna po Franciszku Krasińskim stała się przedmiotem zainteresowania jego rodu, a medal wybity w 1574 r. ku czci biskupa zajmował szczególnie miejsce w tej spuściznie.

3. MEDALE BPA FRANCISZKA KRASIŃSKIEGO

Medal Franciszka Krasińskiego został wykonany w 1574 r. z trzech kruszców: złota, srebra i brązu. Cztery medale z brązu znajdują się w kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie, trzy medale ze srebra znajdziemy w kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie i jeden w kolekcji Muzeum Romantyzmu w Opinogórze. Z całą pewnością był jeszcze medal ze złota, który znajdował się w kolekcji Biblioteki Ordynacji Krasińskich. Wszystkie te medale są (były) nieznannej proveniencji.

Medale te mają średnicę ok. 40.5–43 mm. Na awersie popiersie biskupa Franciszka z profilu. Franciszek Krasiński został sportretowany z długą brodą, bez nakrycia głowy, z krzyżem pectoralnym na piersi.

Legenda:

FRANCISCVS. CRASINSKY. D. G. EPISCOPVS. CRACOVIENSIS |. DUX. SEVERIENSIS.

Na rewersie, w kartuszu herb Ślepowron na owalnej tarczy, za kartuszem podłożony pastorał, nad kartuszem mitra biskupia.

Legenda:

POST. LABOREM. MELIORA. SPERO. ANNO: AETAT. SVAE. 48. A. DLXXIII.

Podobizna biskupa na medalu różni się znacząco od portretu Krasińskiego w krużgankach kościoła Franciszkanów w Krakowie. Jednak to podobizna z medalu posłużyła jako wzór kilku podobizn biskupa powstałych w XIX w. Jedną z nich jest portret Franciszka Krasińskiego z galerii portretów rodowych Krasińskich, namalowanych przez Antoniego Ziemięckiego (z połowy XIX w.), który wykonał dwie galerie portretów Krasińskich i w obu powtarza się portret biskupa Franciszka. Starsza galeria, będąca własnością Muzeum Narodowego w Warszawie, znajduje się jako depozyt w Radziejowicach¹⁰, młodsza, namalowana ok. 1870 r., na zamówienie Krasińskich z Regimentarzówek, zdołała tamtejszy pałac, a obecnie znajduje się w Muzeum Romantyzmu w Opinogórze. Są także dwa drzeworyty. Pierwszy jest autorstwa Jana Matejki i pochodzi z 1866 r., opublikowany był w 1867 r. w „Tygodniku Ilustrowanym” (ryc. 5). Drugi z drzeworytów został opublikowany przez Bibliotekę Ordynacji Krasińskich w *Aktach podkanclerskich Franciszka Krasińskiego (1569–1573)*, wydanych przez Władysława Krasińskiego w 1870 r.

¹⁰ W Domu Pracy i Wypoczynku Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dawnym w Pałacu Krasińskich.

Medalier jest nieznan, podobnie jak okoliczności, w których powstał artefakt. Władysław Krasiński przypuszcza, że został wybity na polecenie kapituły krakowskiej lub szlachty siewierskiej¹¹. Swoje wnioski wysnuł zapewne na podstawie tytułatury na awersie, jednak ta nie może być wskazówką co do inicjatorów wybitcia medalu.

Uzasadnione wątpliwości musi budzić inicjatywa kapituły krakowskiej, ze względu na wspomniany już, jej konflikt z Franciszkiem Krasińskim¹². Co więcej, treść legendy na rewersie może być bezpośrednio związana właśnie z tym konfliktem. Skądinąd tekst jest ciekawy i wieloznaczny: „Po pracy lepszej doli się spodziewam”. Z jednej strony, można to zrozumieć, że po śmierci (czyli po pracy dla Kościoła) biskup spodziewa się wdzięczności, jakiej nie zaznał za życia. Z drugiej strony, tekst ten może być odebrany wprost jako wyrzut do niewdzięcznej kapituły krakowskiej. Również szlachta siewierska wydaje się mało prawdopodobna. Tytuł księcia siewierskiego przysługiwał biskupom krakowskim do 1790 r., więc naturalne jest, że na awersie umieszczono legendę: „Franciszek Krasiński z woli Bożej biskup krakowski, książę siewierski”. Jako książę siewierski Krasiński był dobrym władcą, ale jednak niczym szczególnym się nie wykazał. Dużo większe zasługi miał dla klucza muszyńskiego na Sądecczyźnie, gdzie lokował wsie i przyczynił się do rozwoju gospodarczego klucza. Najbardziej prawdopodobne wydaje się przypuszczenie, że medal kazał wybić sam Franciszek Krasiński lub grupa bliskich współpracowników, do których należał kanclerz kurii Piotr Kostka, podkanclerzy koronny Piotr Dunin Wolski czy Wawrzyniec Gościński¹³. Jednak szczególnie ciekawa, w tym kontekście, wydaje się osoba Piotra Kostki. Zawdzięczał on swoją karierę właśnie Krasińskiemu. To dzięki protekcji Krasińskiego został sekretarzem w kancelarii królewskiej w 1572 r., i w tym samym roku Krasiński nadał mu kanonię krakowską. Następnie biskup krakowski postawił go na czele swojej kancelarii, a w 1573 r. mianował go kanclerzem kurii i audytorem¹⁴. On w 1573 r. tłumaczył kardynałowi Giovanniemu Francesco Commendone, nuncjuszowi apostolskiemu, stanowisko swojego biskupa w sprawie konfederacji warszawskiej i to on w imieniu Krasińskiego witał Henryka Walezego.

Również 1574 r. może wskazywać na Kostkę, nie był to bowiem szczególny rok dla Krasińskiego, ale już dla Kostki tak. 7 kwietnia 1574 r. otrzymał nominację królewską na biskupstwo chełmińskie, a 4 czerwca był prekonizowany¹⁵. Więc możliwe jest, że Kostka, odchodząc od Krasińskiego na własną stolicę biskupią, kazał wybić medal jako wyraz wdzięczności dla swojego protektora.

Po raz pierwszy medal został opisany przez Feliksa Bentkowskiego (1781–1852) w 1830 r., jednak badacz znał go tylko z opisu Kajetana Kwiatkowskiego (1769–

¹¹ W. Krasiński, *Od wydawcy*, w: *Akta podkanclerskie Franciszka Krasińskiego (1569–1573)*, cz. 2, wyd. Wł. hr. Krasiński, obj. W. Chomętowski, Warszawa 1870, II.

¹² T. Gostyński, *Franciszek Krasiński polityk złotego wieku*, Warszawa 1938, 170.

¹³ W. Urban, art.cyt., 172.

¹⁴ A. Tomczak, *Kostka Piotr, biskup chełmiński*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV (1968–1969), 353–355.

¹⁵ *Hierarchia catholica medii aevi : sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*, inch. G. van Gulik, abs. C. Eubel, v. 3, Münster 1923, 182.

1852) i zapewne medal pochodził z kolekcji tego ostatniego, nie podaje z jakiego kruszcu był wykonany¹⁶. Kolejny opis znajdziemy w pracy hrabiego Edwarda Raczyńskiego (1786–1845) z 1838 r. wraz z reprodukcją¹⁷.

Konkretną informację o złotym medalu, będącego własnością generała Wincentego Krasińskiego, znajdziemy w katalogu wystawy z 1856 r.¹⁸. Wydawnictwo to nie podaje jak medal znalazł się w posiadaniu Wincentego Krasińskiego, ale ważne jest stwierdzenie: „Jest to jedyny znany, bity stemplem oryginał” i jest „oprawny w hebanową tabakierę złotem nabijaną, nowszej roboty”¹⁹. Z tegoż katalogu dowiadujemy się, że medal miał średnicę 42 mm i ważył 15 łutów²⁰. Bardzo dokładny opis tego medalu, który znajdował się w Bibliotece Ordynacji Krasińskich, znajdziemy w *Aktach podkanclerskich Franciszka Krasińskiego (1569–1573)* wydanych przez Władysława Krasińskiego (1844–1873) w 1870 r.: „[...] szczerozłoty. Ma średnicy cali 2 i waży łutów 4. Tak z powodu dokładności wykonania, jak dla nadzwyczajnej delikatności rytu, liczyć się może do najcenniejszych okazów sztuki menniczej w dawnej Polsce”²¹.

Kolejny opis i reprodukcję medalu znajdujemy u rosyjskiego numizmatyka Dymitra Prozorowskiego (1820–1894) w jego pracy wydanej w 1872 r.²². Prozorowski wydał oddzielnie tekst, oddzielnie tablice z reprodukcjami medalu. Medal Krasińskiego jest opatrzony numerem katalogowym 432.

Srebrny medal, który znajdował się w kolekcji hr. Emeryka Hutten-Czapskiego²³, został opisany przez tegoż w 1872 r.²⁴ Kolejny medal z tego kruszcu został opisany w 1911 r. przez Kurta Ludwiga Reglinga w katalogu aukcyjnym Rudolpha Lepke²⁵. Według opisu średnica wynosiła 43 mm, a waga 39 g. W katalogu nie umieszczono fotografii medalu, ale odesłano do reprodukcji u Raczyńskiego.

¹⁶ F. Bentkowski, *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych w gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się*, Warszawa 1830, 11, nr 36.

¹⁷ E. Raczyński, dz.cyt., 114–117, nr 27.

¹⁸ *Katalog wystawy starożytności i przedmiotów sztuki 1856 urządzona w Palacu Jw. hr. Augustostwa Potockich w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu na korzyść Domu Schronienia Opieki Najświętszej Maryi Panny*, Warszawa 1856, 301, nr 897.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże. Wydaje się, że jeżeli chodzi o wagę jest błędnie podana.

²¹ W. Krasiński, *Od wydawcy*, w: *Akta podkanclerskie Franciszka Krasińskiego (1569–1573)*, cz. 2, wyd. Wł. hr. Krasiński, obj. Wł. Chomętowski, Warszawa 1870, II.

²² D. Prozorowski, *Kollekcija chraniachczinsia w Impieratorskoj Akademii Chudożestw gravjur na médi i rězby na derevě*, Petersburg 1872.

²³ Obecnie w Muzeum Narodowym w Krakowie (kolekcja Emeryka Hutten-Czapskiego) numer inw. MNK VII-MdP-1021. Za informację dziękuję Pani Paulinie Taradaj z Gabinetu Numizmatycznego MNK.

²⁴ E. Hutten-Czapski, *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*, t. 2, St. Petersburg 1872, 219, poz. 3921.

²⁵ *Sammlung des Freiherrn Adalbert von Lanna, Prag*, v. 3, *Medaillen und Münzen*, Berlin, Rudolph Lepke's Kunst-Auctions-Haus, 1911, 101 nr 1196.

Ryc. 1. Medal biskupa Franciszka Krasieńskiego, D. Prozorowski 1872, nr 432

4. ZŁOTE MEDALE

Złoty medal ze zbiorów Biblioteki Ordynacji Krasieńskich był własnością gen. Wincentego hrabiego Krasieńskiego²⁶. Najczęściej autorzy podają, że medal ten kazał wyjąć z grobu biskupa w Bodzentynie sam Wincenty Krasieński w 1852 r., wraz z kielichem i łańcuchem biskupa krakowskiego, które również miały się znajdować w tymże grobie²⁷. Informacja ta jest powtarzana za informacją z katalogu Biblioteki i Muzeum Ordynacji Krasieńskich, sporządzonego ok. 1930 r. W mojej ocenie jest ona błędna i wymaga sprostowania.

Faktycznie, według inwentarza, wśród rzeczy zabranych z grobu biskupa miał być kielich²⁸, złoty medal Franciszka Krasieńskiego i złoty łańcuch tegoż biskupa²⁹. Jednak Władysław Krasieński w 1870 r. o tych pamiątkach pisze: „Składają się one z medalu, kielicha i łańcucha, które różnemi drogami (!) przysły w nasze posiadanie, stanowią ciekawe zabytki tak pod względem archeologicznym, jak i historycznym [...] **łańcuch znajdował się w Krasnem (!)**, ojcowiznie księdza Franciszka [...] Szedł spadkiem jako droga pamiątka rodzinna aż do dzisiejszego właściciela hr. Ludwika Krasieńskiego, który bibliotece naszej [Ordynacji Krasieńskich – przyp. *W.J.G.*] go ofiarował. [...] kielich dłużej [od łańcucha – przyp. *W.J.G.*], bo przeszło dwa wieki i pół, zostawał w posiadaniu Podkanclerzego w dłoni jego umieszczony, do grobu wraz z nim złożony został”³⁰. Te sło-

²⁶ W Bibliotece Ordynacji Krasieńskich miał on numer inwentarzowy 1496.

²⁷ J. Ruszczygówna, *Portrety Krasieńskich w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, t. 10 (1966), 208; K. Ajewski, *Zbiory numizmatyczne Biblioteki i Muzeum Ordynacji Krasieńskich w Warszawie*, *Wiadomości Numizmatyczne*, z. 1 (2002), 26.

²⁸ Muzeum Ordynacji Krasieńskich (dalej: MOK), nr inw. 953.

²⁹ MOK, nr inw. 1496

³⁰ W. Krasieński, *Od wydawcy*, I.

wa Władysława Krasińskiego wskazują, że tylko kielich pochodzi z grobu w Bodzentynie. Koreluje z tym relacja Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego, który pisząc o swoim pobycie w Bodzentynie w 1851 r., stwierdza, że: „przy obecnej restauracji odkryto grób tego biskupa a w szczątkach pozostałych znaleziono kielich z patyną ze srebra starodawnej roboty”³¹.

Mamy tutaj zgodne relacje, że w grobie biskupa znaleziono tylko kielich. Co więcej, Władysław Krasiński wyraźnie stwierdza, że kielich, łańcuch i medal pochodzą z różnych miejsc („różnymi drogami przyszły w nasze posiadanie”), niestety szczegółowo opisuje tylko drogę kielicha i łańcucha do zbiorów Biblioteki Ordynacji Krasińskich, nie wspomina jak do zbiorów trafił medal³².

Skąd więc informacja w katalogu Muzeum Ordynacji Krasińskich o wspólnej proveniencji medalu, łańcucha i kielicha? Światło na to, dlaczego osoba sporządzająca katalog w latach trzydziestych XX w. podaje błędną informację o pochodzeniu medalu, może rzucić relacja Adama Soleckiego, który opisując zbiory numizmatyczne Biblioteki Ordynacji Krasińskich w 1929 r., stwierdził, że zbiory te są nieuporządkowane i pozbawione fachowej opieki³³. Być może, że osoba sporządzająca katalog błędnie założyła, że cały zbiór pamiątek pochodzi z Bodzentyna, podczas gdy faktycznie z Bodzentyna pochodził tylko kielich³⁴. Później Tadeusz Gostyński w 1937 r.³⁵ powielił tę błędną informację i zarzucił, również błędnie, Wincentemu, że nie wahał się naruszyć grobowca biskupa w Bodzentynie, dla „zabrania kielicha”³⁶. T. Gostyński uważa, że medal pochodzi ze szkoły niemieckiej, jednak nie podaje żadnego uzasadnienia tej tezy. Autorowi temu zawdzięczamy zachowaną jedyną fotografię złotego medalu ze zbiorów Biblioteki Ordynacji Krasińskich (ryc. 2)³⁷.

Podsumowując rozważania dotyczące proveniencji medalu ze zbiorów Biblioteki Ordynacji Krasińskich, możemy stwierdzić, że jedyne, co wiemy na pewno to, że medal znajdował się w rękach Krasińskich i podobnie jak łańcuch biskupa został przekazany Bibliotece Ordynacji Krasińskich, ale jaką drogą trafił w ręce Krasińskich jest niewiadome.

---

³¹ F.M. Sobieszczański, *Wycieczka archeologiczna w niektóre strony guberni radomskiej odbyta w miesiącu wrześniu 1851*, Warszawa 1852, 131.

³² W. Krasiński, *Od wydawcy*, I.

³³ A. Solecki, *Ruch numizmatyczny w Warszawie*, w: *Pamiętnik Drugiego Zjazdu Numizmatyków i Medalografów Polskich w Poznaniu. 3–4 czerwca 1929*, Poznań 1929, 68.

³⁴ Sprostujmy też, że przytoczone słowa Franciszka Sobieszczańskiego świadczą, że to nie Wincenty Krasiński kazał wyjąć przedmioty z grobu Franciszka Krasińskiego, co więcej Sobieszczański pisze dalej o kielichu: „Kielich wyjęto z grobu i dziś u jednego z wikariuszów znajduje się, mało ceniony i w zaniedbaniu. Wartoby było, aby dostojni krewni tego wielkiego biskupa mogli postarać się o ten zabytek zastępując czem innym a ten w zbiorach rodzinnych umieścić”. Świadczyć to może, że kielich został wyjęty z grobu podczas renowacji przed wrześniem 1851 r., kiedy to widział go Franciszek Sobieszczański i to dopiero on postuluje, aby znaleźć ziskiem zainteresować generała Krasińskiego. Kielich został podarowany generałowi Wincentemu Krasińskiemu dopiero w 1852 r.

³⁵ Praca T. Gostyńskiego została wydana w 1938 r., ale jest to rozprawa doktorska tegoż, przyjęta 1 czerwca 1937 r. na Wydziale Humanistycznym UW.

³⁶ T. Gostyński, *Franciszek Krasiński polityk złotego wieku*, Warszawa 1938, 7 i 169, p. 3.

³⁷ Tamże, tabl. V.

Z rycin i ze zdjęcia wiemy, że medal w zbiorach Biblioteki Ordynacji Krasieńskich był uszkodzony. Wyraźnie to widać na drzeworycie przedstawiającym ów medal opublikowany w *Aktach podkanclerskich*³⁸. Na rewersie całkowicie nieczytelne słowo ANNO: Powód tego uszkodzenia wyjaśnia katalog wystawy z 1856 r.: „kilka głosek zalanych, gdyż tam było kiedyś ucho przylutowane”³⁹.

Ryc. 2. Złoty medal ze zbiorów Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, awers (obecnie uznany za zaginiony). Fotografia 1938 (Gostyński 1938: tabl. V)

Fakt, że medal był przystosowany do noszenia na szyi przez przylutowanie ucha, wydaje się dodatkowo wzmacniać hipotezę, że nie pochodził on z grobu biskupa. Zapewne do grobu włożonoby nieuszkodzony medal. Ponadto medal sprawia wrażenie jakby faktycznie był noszony na szyi przez dłuższy czas. Zatarł się krzyż na szyi biskupa, również ornament z liści na rewersie wygląda na wytarty w dolnej partii. Można domniemywać, że ucho do medalu kazała przylutować osoba, dla której ten medal miał wartość sentymentalną, a nie materialną. Analizując zdjęcie zamieszczone przez T. Gostyńskiego, można odnieść wrażenie, że ponownie przylutowano jakiś element do rewersu, ale raczej nie jest to ucho, być może element ten miał za zadanie ustabilizowanie pozycji medalu w oprawie (ryc. 2).

Medal obecnie jest uważany za zaginiony. Został zrabowany lub zniszczony podczas rabunku Biblioteki Ordynacji Krasieńskich przez Niemców w październiku 1944 r. Grupą, która dokonała zniszczenia i rabunku, kierował SS-obersturmführer Moritz Arnhardt. Można przypuszczać, że medal ze względu na swoją wartość,

³⁸ *Akta podkanclerskie Franciszka Krasieńskiego (1569–1573)*, cz. 2, ryc. po s. 280.

³⁹ *Katalog wystawy starożytności i przedmiotów sztuki 1856 urządzony w Palacu Jw. hr. Augustostwa Potockich w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu na korzyść Domu Schronienia Opieki Najświętszej Maryi Panny*, Warszawa 1856, 301, nr 897.

jako przedmiot ze złota i niewielkich rozmiarów, został raczej skradziony przez jednego z Niemców biorących udział w grabieniu Biblioteki Ordynacji Krasieńskich⁴⁰.

Rodzi się pytanie, czy medal opisany przez Raczyńskiego, był własnością Wincentego Krasieńskiego, czy też pochodził z innej kolekcji? Podobizna na medalu umieszczona przez Raczyńskiego i podobizna na medalu z kolekcji Biblioteki Ordynacji Krasieńskich nieco się różnią. Na medalu przedstawionym przez Raczyńskiego widać krzyż na łańcuchu zawieszonym na szyi biskupa, a na medalu ze wspomnianej kolekcji nie widać krzyża. Pewne różnice widać także na rewersie. Jednak różnice te mogą wynikać z faktu, że Raczyński opisał i „wyobrazil” medal w stanie idealnym, a nie faktycznym, skoro we wspomnianym katalogu z 1856 r. poczyniono zastrzeżenie, że Raczyński medal ten niedokładnie „wyobrazil i opisał”⁴¹. Ponadto katalog z 1856 r. stwierdza, że medal, będący własnością Wincentego jest jedynym znanym oryginałem. Jest możliwe, że w tym czasie w różnych kolekcjach można było znaleźć kopie medalu. W opinii Rzeszowskiego Domu Aukcyjnego: „[...] słaba (aż do XIX wieku) literatura tematu sprawiała, że medale te były przez lata mniej lub bardziej dokładnie fałszowane, odlewane, a nawet robiono na ich podstawie kopie galwaniczne”⁴².

Pozostaje jeszcze medal, który opisał Bentkowski. Jeżeli medal ten pochodził z kolekcji Kwiatkowskiego, to zapewne razem z nią został sprzedany w 1829 r. Uniwersytetowi Warszawskiemu⁴³, a po powstaniu listopadowym został wywieziony do Rosji w 1834 r.⁴⁴. Dzisiaj należy uznać go za zaginiony.

5. SREBRNE MEDALE

Srebrny medal, jak już wspomniano, znajdował się w kolekcji hr. Emeryka Hutten-Czapskiego⁴⁵, trudno powiedzieć, jak dostał się w jego ręce. Po śmierci właściciela w 1896 r. znalazł się w Muzeum jego imienia w Krakowie⁴⁶. Jest on opi-

---

⁴⁰ Zaginął także złoty łańcuch biskupa Krasieńskiego, kielich został zniszczony (spalony i zgnieciony), ale zachował się jako destruk w Muzeum Narodowym w Warszawie (MNW Nr. inw. SZM 1686).

⁴¹ *Katalog wystawy starożytności i przedmiotów sztuki 1856 urządzanej w Pałacu Jw. hr. Augustostwa Potockich w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu na korzyść Domu Schronienia Opieki Najświętszej Maryi Panny*, Warszawa 1856, 301 nr 897.

⁴² <https://onebid.pl/es/medallas-poland-medal-bishop-of-cracow-franz-krasinski-1574-extremely-rare/710143> (dostęp: 6.10.2021).

⁴³ M. Czechowski, *Kajetan Kwiatkowski i jego kolekcja numizmatyczna*, „Biuletyn Numizmatyczny”, nr 5 (1981), 81–82.

⁴⁴ Z. Strzyżewska, *Konfiskaty warszawskich zbiorów publicznych po Powstaniu Listopadowym: Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego i Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk: materiały i dokumenty z archiwów rosyjskich*, Warszawa 2000, 55–57.

⁴⁵ E. Hutten-Czapski, *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*, t. 2, S. Petersburg 1872, 219, poz. 3921.

⁴⁶ Obecnie w Muzeum Narodowym w Krakowie (kolekcja hr. Emeryka Hutten-Czapskiego) numer inw. MNK VII-MdP-1021.

sany w 1908 r. jako znajdujący się w tymże muzeum⁴⁷. W Muzeum Narodowym w Krakowie są przechowywane obecnie trzy takie srebrne medale. Pierwszy jak już wspomniałem pochodzi ze zbiorów hr. Emeryka Hutten-Czapskiego, drugi został zakupiony przez Muzeum Narodowe w Krakowie w 1967 r.⁴⁸, trzeci⁴⁹ zaś „ma nieznaną proveniencję, ponieważ duża część zbiorów z Gabinetu Numizmatycznego została dwukrotnie przemieszczona podczas I i II wojny światowej”⁵⁰.

Kolejny medal wykonany z tego kruszcu, o średnicy 41 mm i wadze 18,1 g znajduje się w zbiorach Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, zakupiony w 2020 r. (ryc. 3). W tym wypadku również nie wiemy nic na temat historii tego artefaktu. Ciekawa wydaje się informacja podana przez Rzeszowski Dom Aukcyjny: „Znana nam jest kopia galwaniczna zrobiona najpewniej na podstawie tego egzemplarza, ale i dwie kopie z cyzelowaniem, które zdradzają ich fałszywość. Przeważnie cyzelowaniu podlegały włosy biskupa oraz infuła i elementy kartsusza. Tego typu wyczelowany egzemplarz z przerobioną legendą sprzedany został na aukcji 337 firmy Gerhard Hirsch Nachfolger (lot 4464) za kwotę 7.250 euro”⁵¹.

Ryc. 3. Srebrny medal ze zbiorów Muzeum Romantyzmu w Opinogórze. Fotografia MR

Srebrny medal (43 mm, 35 g.) znajdował się także w Pradze czeskiej, w kolekcji Adalberta von Lanna (Vojtěch Lanna). Został sprzedany na aukcji w maju 1911 r. przez Dom Aukcyjny Rudolfa Lepke, jego dalszy los jest niezany⁵².

⁴⁷ Medal ten był przechowywany w gablocie 29 dolnej sali w budynku będącym dawniej pałacem samego założyciela Muzeum. – *Przewodnik po Muzeum im hr. Emeryka Hutten-Czapskiego w Krakowie*, Kraków 1908, 16, nr 101.

⁴⁸ MNK VII-MdP-915.

⁴⁹ MNK VII-MdP-964.

⁵⁰ Informacje te uzyskałem z Sekcji ds. Dokumentacji Fotograficznej i Kwerend Naukowych MNK.

⁵¹ <https://onebid.pl/es/medallas-poland-medal-bishop-of-cracow-franz-krasinski-1574-extremely-rare/710143> (dostęp: 06.10.2021)

⁵² *Sammlung des Freiherrn Adalbert von Lanna, Prag, v. 3, Medaillen und Münzen*, Berlin, Rudolph Lepke's Kunst-Auctions-Haus, 1911, 101, nr 1196.

6. MEDALE Z BRĄZU

Cztery medale z brązu, średnica 40,5 mm o nieznannej proveniencji znajdują się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, wpisane do katalogu Muzeum Narodowego w Warszawie w 1953 r. (ryc. 4)⁵³.

Jedynie informacje, jakie mamy, są takie, że „jest możliwe, że medale te pochodzą ze zbiorów przedwojennych Muzeów (część medali utraciła podczas wojny swoje numery i nadawano je ponownie). Najlepszy z odlewów (!) ma w polu rewersu charakterystyczną puncę”⁵⁴.

Na medalu tym zwraca uwagę, oprócz puncy, odmienny od pozostałych medali rewers. Pierwszym elementem godnym uwagi jest mitra biskupa. Na wszystkich przytoczonych tutaj ilustracjach widzimy, że mitra jest gładka, zdobiona na brzegach perłami, podczas gdy na medalu z brązu widzimy, mitrę zdobioną, a jej brzegi nie mają pereł. Drugim elementem jest wieniec z liści wokół legendy. Występuje on we wszystkich medalach na awersie, ale na rewersie już nie. Wyjątkiem jest grafika zamieszczona przez W. Krasieńskiego, gdzie widzimy, pozostałości takiego wienca.

Ryc. 4. Brązowy medal ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, w polu rewersu charakterystyczna punca. Fotografia MNW.

Na wszystkich medalach, z wyjątkiem medalu z Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, widać krzyż na szyi biskupa. Ten ostatni artefakt (obecnie zaginiony) wydaje się, że jest w najgorszym stanie spośród wszystkich znanych nam medali, co raczej potwierdza, że przez dłuższy czas pełnił rolę biżuterii.

7. ZAKOŃCZENIE

Medale biskupa Franciszka Krasieńskiego stanowią unikatowy zabytek polskiego medalierstwa renesansowego. Niemal od początku polskiego medaloznawstwa,

⁵³ W zbiorach Gabinetu Monet i Medali MNW, (NPO 6401; NPO 6402; NPO 6403; NPO 19133).

⁵⁴ Informacje te uzyskałem od Działu Inwentarzy MNW.

który wyznacza praca biskupa Jana Chrzyciela Albertrandiego (1731–1808), zostały one dostrzeżone przez badaczy, takich jak: Feliks Bentkowski czy Edward Raczyński. Medale te stanowiły ozdobę nie tylko kolekcji w Polsce, jak choćby Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, ale także zagranicznych, m.in. Adalberta von Lanna w Pradze czeskiej. Medalier pozostaje nieznany, ale prezentuje on bardzo dobry warsztat i wysoki kunszt artystyczny, a podobizna Krasieńskiego uwieczniona na medalu posłużyła za wzór do kilku portretów biskupa, w tym także Janowi Matejce.

Ryc.5. Jan Matejko, Biskup Franciszek Krasieński. Drzeworyt na podstawie medalu z 1574 r.

Źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1867, nr 408, 25

BIBLIOGRAFIA

- Ajewski K., *Zbiory numizmatyczne Biblioteki i Muzeum Ordynacji Krasieńskich w Warszawie*, Wiadomości Numizmatyczne, z. 1 (2002), 17–50.
- Bentkowski F., *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych w gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się*, Warszawa 1830.
- Czechowski M., *Kajetan Kwiatkowski i jego kolekcja numizmatyczna*, Biuletyn Numizmatyczny, nr 5 (1981), 81–82.
- Krasieński W., *Od wydawcy*, w: *Akta podkanclerskie Franciszka Krasieńskiego (1569–1573)*, cz. 2, wyd. W. hr. Krasieński, objaśnił Wł. Chomętowski, Warszawa: Ordynacja Krasieńskich 1870.
- Gostyński T., *Franciszek Krasieński polityk złotego wieku*, w: *Studia Historico-Ecclesiastica*, t. 4, Warszawa 1938.

- Hutten-Czapski E., *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*, t. 2, St. Petersburg 1872.
- Katalog wystawy starożytności i przedmiotów sztuki 1856 urządzanej w Pałacu Jw. hr. Augustostwa Potockich w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu na korzyść Domu Schronienia Opieki Najświętszej Maryi Panny*, Warszawa 1856.
- Sammlung des Freiherrn Adalbert von Lanna*, Prag, v. 3, *Medaillen und Münzen*, Berlin: Rudolph Lepke's Kunst-Auctions-Haus 1911.
- Korytkowski J., *Pralaci i kanonicy katedry metropolitarnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883.
- Piwocka M., Nowacki D., *Intaglio z portretem Stanisława Hozjusza w zbiorach medycejskich*, w: *Tendit in ardua virtus. Studia ofiarowane Profesorowi Kazimierzowi Kuczmanowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. J. Ziętkiewicz-Kotz, Kraków: Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie 2017, 121–130.
- Prozorowski D., *Kollekciá hraniášihsá v Imperatorskoj Akademii Hudožestv gravúr na mědi i režby na dřevě*, Petersburg 1872.
- Przewodnik po Muzeum im hr. Emeryka Hutten-Czapskiego w Krakowie*, Kraków 1908.
- Raczyński E., *Gabinet Medalów polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą*, t. 1, Wrocław 1838.
- Ruszczycówna J., *Portrety Krasińskich w Muzeum Narodowym w Warszawie*, *Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie*, t. 10 (1996), 205–294.
- Sobieszczański F.M., *Wycieczka archeologiczna w niektóre strony guberni radomskiej odbyta w miesiącu wrześniu 1851*, Warszawa 1852.
- Solecki A., *Ruch numizmatyczny w Warszawie*, w: *Pamiętnik Drugiego Zjazdu Numizmatyków i Medaologów Polskich w Poznaniu. 3–4 czerwca 1929*, Poznań 1929.
- Strzyżewska Z., *Konfiskaty warszawskich zbiorów publicznych po Powstaniu Listopadowym: Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego i Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk: materiały i dokumenty z archiwów rosyjskich*, Warszawa: DiG 2000.
- Urban W., *Krasiński Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XV, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1970, 171–173.

RENAISSANCE MEDALS OF THE BISHOP OF CRACOW FRANCISZEK KRASIŃSKI, THE ŚLEPOWRON COAT OF ARMS

Summary

Renaissance medals of the Bishop of Cracow Franciszek Krasiński (1574) are extremely rare and can be considered as truly unique. Eight specimens are known to have been preserved until today. Four bronze medals make part of the collection of the National Museum in Warsaw, three silver items are kept at the National Museum in Cracow while one is included in the collection of the Museum of Romanticism in Opinogóra.

Key words: portrait medal, art of medal making, diocese of Cracow

Nota o Autorze

Wojciech Jerzy GÓRCZYK – kustosz Muzeum Romantyzmu w Opinogórze. Historyk, absolwent Instytutu Historii KUL, Wydziału Historycznego UJ, Instytutu Badań Literackich PAN, Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych APS. Autor artykułów w pismach naukowych i rozdziałów w publikacjach zbiorowych. Zainteresowania badawcze: Ród Krasińskich, historia Kościoła.

Kontakt e-mail: w.gorczyk@onet.eu